

Introducció

Després d'haver publicat el volum de les memòries dels onze germans el novembre del 2004, agraeixo de tot cor els comunicats, escrits i trucades de lectors que emocionadament m'explicaven la continuïtat d'alguns dels fets que reflectia el llibre. Altra gent que es va interessar pel llibre estava relacionada amb el seu contingut o bé descendien de coneguts que, després dels anys, ens hem trobat. Les seves aportacions m'han enriquit el coneixement de la història. Aquesta història nostra que reflecteix el tarannà d'una generació que amb el seu esforç va fer possible la grandesa del nostre país. Per a mi ha estat un gran plaer comprovar que persones grans que mai no havien gosat parlar d'aquell trist episodi que els va sorprendre en edats primerenques, ara, amb les vivències dels onze germans, se senten motivades per explicar les pròpies experiències i les seves conseqüències.

Atès que aquestes vivències neixen de la terra i es desenvolupen en el món rural enmig de la desinformació de l'època, és precisament ara que els pocs que encara queden, amb el testimoni de les seves declaracions, ens fan adonar que el seu silenci va ser vital per al desenvolupament del nostre país. Els descendents de les noves generacions han de ser conscients que les carreres i els llocs destacats que ocupen arreu del món estan regats per la suor i la constància de la gent de la pagesia i del camp. A tota la gent d'aquella generació, siguin del camp o de ciutat, els devem tot el que som i el que tenim ja que van ser capaços de callar, estalviar, treballar i avançar per fer créixer el país i les comarques. Només el desig constant d'oblit i superació els empenyia a tirar endavant en el dia a dia per convèncer-se a si mateixos i també els homes i les dones del demà que en

un país sòlid i ordenat s'hi pot caminar amb ànsies de progrés, per viure-hi amb plenitud i llibertat. També és d'admirar l'interès de la gent jove inquieta per saber el que de debò va succeir en la nostra història contemporània; sobretot quan, després de llegir el volum de les vivències dels onze germans, s'interessaven personalment per aprofundir en el contingut de la descoberta.

Entre la gent jove cal destacar Felip Garriga, de Granollers. En una ocasió que estava convidat a casa d'uns seus oncles es va posar a fullejar el llibre dels onze germans. Hi va trobar vivències de la seva besàvia materna.

Així mateix, una noia jove de la Gleva va regalar un exemplar del llibre al seu avi Manel Vilaró. Al cap de poc d'iniciar la lectura, es va adonar que la dida que havia alletat en Pere, el vuitè dels onze germans de les memòries, era la seva sogra: la Dolores de can Benet. A la carta que molt amablement em va fer arribar hi diu: "La Dolores, mare de la meva esposa, era una bellíssima persona. La meva sogra ens deixà l'any 1958."

Una altra carta, també molt emotiva, va ser la d'Eudald Vila i Soldevila per la descoberta de ser fill d'un cosí de Casimir Vila, un dels protagonistes més emblemàtics de les vivències.

Declaracions, fets i situacions confirmen un passat històric no gaire llunyà, en el qual, tot i les seves dificultats, l'ésser humà demostra ser capaç de refer-se per construir, avançar i estimar.

Començar de nou

Després de trenta-tres mesos de conflicte polític es donava per acabada la Guerra Civil Espanyola. Hem de suposar que els supervivents de la barbàrie es trobaven en un trist i angoixós panorama. Tot estava empantanegat i per endreçar. Tant era que es mirés un cantó o un altre, misèria i companyia aclaparaven la situació. En aquella cruïlla de la vida només hi havia una única elecció: deixar enrere les seqüeles personals i col·lectives, obsequi del destí, per esforçar-se a tirar endavant i progressar. Hi ha una frase, de la qual en desconec l'autor, que encaixa perfectament en aquella etapa de subsistència: Més val sembrar de nou que plorar per la collita perduda.

Per posar en funcionament les rodes del progrés hi havia molt a fer. El món polític i laboral intentava arrencar a la seva manera, amb restriccions d'aigua i de llum, i sense teca per menjar. Era el parenostre de cada dia. Targetes de racionament, especuladors, contrabandistes i molt de sacrifici per aconseguir un mos de pa.

En el món rural també les passaven magres, però com que no havien tastat mai els avantatges de l'aigua corrent ni de la llum elèctrica, no els trobaven a faltar. La gana, allò que se'n diu gana o fam, tampoc no la van conèixer de prop. Hi havia la possibilitat de trobar algun arbre fruiter a l'abast, peix comestible a punt per ser pescat a la riera o bé una mica de llet de vaca per compartir, encara que fos un trist tupí, i sempre començant pels més petits. Els camps no donaven fruits per dues raons: estaven mig abandonats a causa de les repercussions de la guerra i, sobretot, per la manca de mitjans per treballar-la. Hem de tenir en compte que al començament de la guerra, a Catalunya, la gent de pagès va ser víctima dels saquejos dels

comitès de la FAI, de la CNT i d'altres del mateix estil. Durant la persecució religiosa, requisaven tot el que atrapaven: llibres, quadres, rosaris, imatges i un munt de records sentimentals a més dels materials. Enmig de la intimidació, la gent lliurava el poc que tenia i ningú no en gosava parlar. A la nacional 152, a l'altura del revolt de Can Pantano, s'hi va estibar un cotxe de la FAI. De tan de pressa que anaven per escapolir-se amb el que havien requisat, van bolcar al marge del voral. Mai no s'havien vist tants santcristos plegats escampats a dins i a fora de l'auto. Sembla que passaven la frontera i feien el seu agost particular. Més endavant, al final de la guerra, durant la retirada, els soldats republicans s'enduien carros i bestiar dels pagesos. Ateses les circumstàncies, sense els animals domats i les eines primordials pel conreu de la terra, ho tenien molt complicat. Als del mas Tarrés, la casa pairal dels onze germans, igual que a la resta de veïns de la zona, les conseqüències de l'embolic polític els van afectar terriblement en tots els aspectes: materials, econòmics i morals. Els Vila van haver de conviure amb estranys i forasters a casa seva, convertida en un centre d'operacions de les forces republicanes durant la retirada; per això, les destrosses i els actes vandàlics van ser molt superiors als de la resta. O sigui, si ja hi havia mancances arreu del país per començar de nou, per a ells encara va ser molt més feixuc i difícil de remuntar. L'al·licient més gratificant de la família Vila Farrés, arrendataris rurals del mas, era que els tretze integrants havien sobreviscut al conflicte. Encara no s'havien trobat tots tretze, però els que faltaven estaven localitzables. Això representava un respir i un alleugeriment per a en Joan i la Pilar, pares d'aquella nombrosa nissaga.

La gent de Santa Cecília continuava anant a buscar el pa al forner de la Gleva. Sempre amb el canvi corresponent: farina de blat per pa. S'estipulaven els quilos de pa segons el preu del blat. Feia dues setmanes que hi havia quietud i estabilitat. Cada vegada que els nens del mas Tarrés, la Dolors, en Josep i en Miquel, entraven al poble de la Gleva, miraven encuriòsits una poltra seca i escarransida que pasturava tota sola. Semblava abandonada. Ells, que com tots els nens del món es fixaven molt en tot el que veien, ho van explicar als de casa. El pare Joan s'hi va desplaçar. Va comprovar que la bèstia estava molt atrotinada. Segur que els soldats l'havien abandonat

per la seva feblesa. Va preguntar entre el veïnat i ningú no en coneixia l'amo. El pare i els nens se la van endur cap a casa. La varen entrar a l'estable, buit de les eugues requisades, i la varen proveir de jaç net i calent i de bons aliments: herba fresca al matí, tendra i acabada de collir, i un pessic de grana al vespre, abans d'anar a dormir. Consentit i complagut pels nens i la resta de la família, l'animal es va refer una mica, just per començar de nou el conreu de la terra. El pare, els nens i les noies estaven altra vegada junts per fer un pas endavant en el cultiu de la terra i les noves collites.

La mare cuinava amb el que tenia més a mà, o sigui, amb fruits i verdures del seu quintà. Com que era una família tan nombrosa, la mestressa es veia obligada a fer mans i mànigues en invents culinaris per sortir del pas. Els guisats eren força vegetarians, no per seguir cap moda, sinó per aprofitar el que hi havia a l'horta i al camp, depenent de les estacions de l'any.

Dels tres nois grans, en Ramon i l'Àngel encara no havien tornat de la guerra. En Lluís, l'hereu, sí; però ben aviat el criarien per complir el servei militar: dos anys a les ordres de Franco i destinat a Galícia. Al cap de poc temps de ser fora, va arribar el seu germà Ramon. Com que li faltava un braç, perdut a la batalla de l'Ebre, li era molt dificultós de cultivar la terra. Va ser llavors quan els pares van decidir que estudiés. Durant dos anys va combinar la pagesia i els estudis de tenidoria de llibres a Sant Miquel de Vic. Els desplaçaments els feia amb bicicleta. El dia de l'examen final que li havia de permetre obtenir el títol, de bon matí, pedalava carretera enllà, amb la bicicleta de sempre. De sobte, el seu mitjà de transport va fer figa. Arraulit a sobre el manillar, empenyia la bicicleta amb la roda rebentada, sense saber a quina hora arribaria. El destí, però, el va obsequiar amb una oportuna coincidència. Una parella de la Guàrdia Civil que patrullava per la zona, just a la mateixa carretera, va veure el xicot amb cara d'amoïnada i es va aturar per veure què passava. Quan en Ramon els va explicar el motiu de la seva preocupació i en veure que li faltava un braç, no s'ho van pensar dues vegades: ells mateixos es van oferir per portar-lo. Va ser una aventura arribar a l'examen escortat per la policia.

Pel camí, dins del vehicle, li va venir a la memòria una anècdota de la seva infantesa totalment oposada al que li estava passant, però també relacionada amb la Guàrdia Civil.

Els fets es remuntaven als anys vint. Segurament, influïts pels savis consells de casa, la mainada sentia un respecte rigorós i exagerat per la Guàrdia Civil. Els adults s'encarregaven sovint de recordar-los que si no es comportaven com déu mana, se'ls enduria la Guàrdia. Era el mètode més eficaç per controlar la nombrosa jovenalla d'aquell temps. De tantes advertències, els tenien un pànic terrible. Quan els veien venir, fugien corrents a amagar-se. Va succeir un dia al matí, quan els nens estaven a fora el pati durant l'estona de lleure (el pati era la plaça de l'església i l'era dels pallers de Can Campaner fins a la paret del cementiri): tot i estar entretinguts amb els jocs habituals, només d'albirar de lluny la Guàrdia Civil es van avisar entre ells per fugir corrents i amagar-se. Va ser un vist i no vist. En pocs moments, dels escolars del poble no en quedava ni rastre. Tots s'havien esfumat. La Guàrdia Civil s'anava atansant plàcidament, com sempre, patrullant sobre els cavalls, vestint l'uniforme del tricorni que inspirava molt de respecte, fins i tot als grans. Quan varen arribar a l'altura de l'estudi, a la porta només hi havia la mestra a qui, per descomptat, no li havia passat pas per alt l'enrenou de les corredisses. Després d'una breu conversa amb els guàrdies, aquests van continuar l'itinerari previst. Quan van desaparèixer, sortiren alumnes de tot arreu. De darrere els pallers, de dins el rec, de dalt les acàcies... fins i tot, alguns, de tant que corrien, van tornar a casa seva, a més d'un quilòmetre de distància i tot de cara amunt per amagar-se a sota el llit. L'Àngel Vila, el quart dels onze germans, i uns quants nens més, es van refugiar dins del cementiri. Es van ajeure ben estirats al repeu de la paret gairebé sense respirar. De tant en tant aixecaven una mica el cap per controlar la situació. Tot guipant per entremig dels rosers, van endevinar que els dos cascs que protegien els caps dels guàrdies passaven ben arran del seu nas, atès que el camí passa més baix que la paret del cementiri. Amb els ulls ben oberts, passejaven la mirada silenciosament per perdre'ls de vista ben de pressa. El grup d'en Ramon Vila va anar a parar a dins la lliça de Cal Campaner. En Lluís, el més gran dels onze, aquell dia no havia assistit a classe per ajudar al pare en les tasques del camp.

Mentre en Ramon recordava les peripècies escolars de la seva infantesa, el cotxe patrulla s'aturava davant mateix del centre d'ensenyament. Ell i bicicleta baixaven del jeep, davant

l'expectació d'alumnes i professors que en aquells moments acabaven l'examen. No calien comentaris. El van deixar passar per fer l'examen pendent d'aquell matí. Encara tenia possibilitats. Intentaria aprofitar-les al màxim i, amb una mica de sort, se'n podria sortir. I... se'n va sortir!

Més endavant, amb el títol nou de trinca a la mà, un supervivent de la Batalla de l'Ebre donaria classes de reforç, en el mateix domicili familiar, a la mainada del poble; també als més grans que per alguna raó de pes i de supervivència no podien assistir a escola.

Va ser en aquest interval de temps quan el pare dels onze germans, a causa d'unes febres, va posar-se malalt de gravetat. Es va estar més de dos mesos al llit. Aleshores, en Ramon, tot i que li faltava un braç, es va convertir en el cap de família del mas. Els nois més grans de la casa continuaven marcant el pas i cantant el "Cara al sol" per aquests mons de Déu. La mare, les noies i els nens, a mesura que podien, seguien tenint cura dels animals domèstics de la casa, de la vianda, del cultiu dels cereals i del pare malalt. Dels onze germans, només els tres petits anaven a estudi cada dia amb la senyoreta Vidal. Era la primera mestra destinada al poble de Santa Cecília un cop acabada la guerra. (Segons Emília Anglada i Arboix, Noms propis del Voltreganès pg.245). Recorden que ningú no duia llibreta. No en tenien. En un tros de paper, hi apuntaven alguna cosa de la pissarra. Quan tornaven d'estudi, la mare els mirava els cabells del cap, amb molta cura, per veure si portaven polls. Com a prevenció, els untava el cap amb unes bones fregues de petroli. La mare Pilar, com la majoria de mestresses, feia el que bonament podia per a prevenir els seus fills de les misèries de l'època, en plena postguerra a començament de la dècada dels quaranta. Sovint, quan tornaven d'escola a casa seva, hi solien trobar gent més pobra que no pas ells. Venien de ciutat a demanar teca per menjar. Es veu que allí encara estaven pitjor. Recorden experiències molt dures i desesperades de la gent que passava. S'enduien patates i espigues de blat de moro, ja que no hi havia res més per oferir i entre tots els que arribaven s'ho havien de repartir. Aquella època també va ser la més esplendorosa per als contrabandistes. S'acostaven a les cases de pagès per intercanviar aliments. Uns i altres ja estaven a l'aguait i feien el que bonament podien per sortir-se'n. Però, tot i així, era molt dur. Amb el temps també es va descobrir el motiu pel qual les

cartes arribaven puntualment a les masies del món rural, tant en temps de guerra com en la postguerra. Els carters estaven molt alerta de les cartes destinades als masos de pagès. Tan bon punt les tenien a les mans, els faltava temps per dur-les-hi. Hem de suposar que aquella gent del camp estaven contents de rebre informació dels homes que estaven fora: al front o a la presó, tot i que a vegades es confirmava la pitjor de les notícies. El carter, però, sempre marxava amb algun obsequi sota el braç: ous, llet o vianda del camp. Els desplaçaments a pagès li sortien molt a compte. Durant uns dies, la seva família s'alimentaria sense passar gana. Paral·lelament, els fotògrafs de l'època o aficionats a la fotografia feien tres quarts del mateix. Els diumenges o festius, pels volts de migdia, s'acostaven als pujols aprofitant que els parroquians tornaven de missa i anaven amb els vestits de mudar. Era el millor moment per posar còmodament davant la càmera sense presses, atès que era el dia festiu i de guardar per excel·lència. Quan al diumenge següent, aproximadament a la mateixa hora, arribava el retratista carregat amb el material de la setmana anterior, no gosaven dir que no, tot contemplant l'extens repertori que els anava mostrant. El convidaven a dinar i pagaven amb espècies del camp el seu treball. Gairebé totes les fotos antigues de què disposa la gent de pagès es deuen a la necessitat d'intercanvi.

En aquell temps, als pobles rurals, també utilitzaven cartilles de racionament. Amb el carnet familiar degudament actualitzat podien passar a recollir el que els pertocava. A Santa Cecília, el lloc de distribució era la nau de davant la masia coneguda pel nom de la Fàbrica. Aquest nom se li atribueix per haver intentat funcionar com a tal a començament de la dècada dels anys trenta del segle passat. Sembla que la intenció era fabricar teles per a les embarcacions. L'esmentada fàbrica va ser construïda al peu de la riera del Sorreig a prop de l'entrada del poble. En Lluís, el gran de la nissaga, encara recorda el moviment de terra per construir la canalització de l'aigua fins a la nau de la fàbrica. Hi havia un estol d'homes amb animals domats i carros de trabuc per tragar el material. Els homes arrencaven la terra manualment amb l'ajuda de pics, pales i aixades. L'hereu dels Vila, els dies que podia assistir a l'escola, s'ho mirava una estona, embadalit de tot l'enrenou que hi havia, amb els companys de classe. Un dia, a mig matí, la remor d'un

motor va començar a deixar-se sentir de forma continuada i persistent vers l'indret de la Fàbrica. La majoria dels veïns, que estaven acostumats al silenci rigorós i habitual del poble, hi va fer cap. Un camió que hi portava cotó per quan comencés a rutllar la maquinària va quedar encallat enmig del fang de la carretera local. Per desencallar el vehicle de motor atrapat en el fangueig, provocat pel moviment de terres en la construcció de la nova nau, va ser necessària la intervenció d'un parell de bous. La tasca no va ser fàcil. Amb fang fins als genolls, els van enganxar davant del camió. L'enginy dels pagesos i la força dels animals va ser un combinat excel·lent per treure el camió a fora del mulladiu. Amb les rodes sobre la terra seca, tot quedava resolt.

Als anys vint i començament dels trenta del segle passat, a molts pobles rurals, entre ells Santa Cecília, a causa de l'alt nivell demogràfic (hi havia famílies molt nombroses i molts nens en edat escolar), el recinte d'estudi, nom que rebia el lloc on s'ensenyava, quedava petit per encabir prop de vuitanta alumnes de diferents nivells i edats, i només per a una sola mestra. La gesta d'aquella extraordinària aventura la portava a terme la senyora Maria. Hem de tenir en compte que a més dels estudiants del poble s'hi sumava la mainada de masos propers d'altres municipis: Gurb, Vespella o els del Voltreganès. La senyora Maria vivia amb el seu marit i dues criatures del matrimoni al pis de sobre del mateix edifici de l'escola. En Daniel i la Montserrat, fills de la parella, havien d'assistir a les classes que donava la seva mare amb la mateixa puntualitat i disciplina que la resta d'alumnes. El marit de la senyora Maria també era mestre, amb plaça a Folgueroles. Era fora tots els dies laborables per complir amb el deure de l'ensenyament que tenia al seu càrrec. Venia els caps de setmana a Santa Cecília per poder estar amb la família. Als anys vint, gairebé tots els desplaçaments es feien a peu. Com que el curs escolar coincidia amb els dies més curts de l'any, no hi havia temps ni mitjans per traslladar-se diàriament d'un poble a un altre, tot i estar a menys de deu quilòmetres. El marit de la mestra acostumava a venir els dissabtes, aprofitant algun mitjà de transport que el deixava a la parada convinguda, a la nacional 152, a l'altura de Can Pantano. Llavors, li quedaven dos quilòmetres a peu per arribar a casa, amb els seus. Vestia de forma elegant, amb

barret inclòs. Quan la mainada del poble el veia arribar deien que ja arribava el "mestret". Ningú no li recorda el nom perquè sempre se'l va conèixer pel sobrenom.

La tasca de la senyora Maria com a professora del poble va durar prop d'una dècada. Els seus fills compartien l'ensenyament, els jocs i la vida quotidiana amb els altres nens i nenes de la seva edat. També varen fer la primera comunió amb els seus companys de curs, tal com consta a les fotografies de l'època. Amb la Trini Vila, la que fa cinc dels onze germans, hi va coincidir la Montserrat, filla de la professora. Aleshores, el rector de la parròquia era el mossèn Joan Illa.

En aquell començament de segle va haver-hi una esplendorosa anyada demogràfica. Que només hi hagués la senyora Maria com a única mestra, portava de corcoll el veïnat. Les autoritats competents tenien el deure d'encabir-los en algun lloc decent per donar-los un mínim d'ensenyament. Entre les propostes més acceptables es va prendre la resolució de dividir les classes en dos torns: al matí els nens i a la tarda les nenes. Tot i així, les dues parts hi havien de posar una gran dosi de bona voluntat. Les noies més grans ajudaven a controlar els més petits i a encabir-los de forma ordenada dins de l'espai repartit que la mateixa professora s'encarregava de distribuir. La "senyoreta", així l'anomenaven, era molt ben considerada al poble, tant en l'àmbit professional com en el personal, sobretot per la seva discreció. A la senyora Maria, com a professora, li va tocar viure el desgavell polític i social més greu de la nostra història contemporània. Com que era una època de molta inestabilitat i plena de contrastos, es trobava sovint entre l'espasa i la paret. Quan se li va ordenar que tragués el santcrist de dins l'escola, on l'havien vist tota la vida, i que tots els símbols religiosos fossin cremats o destruïts, perquè la República així ho manava, va ser un cop molt dur. Va obeir humilment i a contracor com la majoria de vilatans. Com a persona creient i fidel als seus principis, va aconsellar als alumnes, que acostumaven a portar medalles o escapularis en llocs vistosos, que si no se'n volien desprendre era millor enganxar-los a la roba interior per evitar provocacions. També podien continuar resant en la intimitat, amb això no feien cap mal a ningú. Aleshores el desori nacional cada dia que passava anava de mal en pitjor.

A l'hivern, els mateixos alumnes havien de portar llenya per a l'estufa si no volien passar fred a classe.

Als anys vint, tot era molt precari. L'Ajuntament només pagava un sac de carbó per tot l'hivern. L'agreujament, però, va ser a partir del 1931, quan va començar un període insegur de constants daltabaixos. Els germans Vila, al vespre, feien els deures escolars junts i s'intercanviaven les lliçons de nens i de nenes per treure'n un profit més gran. Sort en van tenir, atès que ben aviat va arribar la guerra civil. Als més grans no els va ser possible tornar a l'escola mai més. La guerra civil va esclatar el 18 de juliol de 1936.

A causa d'aquests daltabaixos la senyora Maria i la seva família van haver de deixar el poble per anar-se'n a viure en un altre indret. No se sap si ho van fer obligadament o per voluntat pròpia.

La construcció de la fàbrica, abans mencionada, a la ribera del Sorreig, representava una porta oberta al progrés en aquells anys de penúries. Per tal de garantir el seu funcionament, es va creure que seria bo construir un embassament i acumular aigua per assegurar el moviment de la maquinària en cas de sequera. El lloc escollit per fer la presa va ser al peu de la carretera local a pocs metres del pont de Can Pairo de Baix.

Només d'estrenar la dècada dels anys trenta, es posava en funcionament tot el mecanisme instal·lat i projectat per fer un pas endavant en la zona i convertir el somni en realitat. Però el cabal d'aigua no va respondre tal com estava previst i el nivell de la riera no era suficient per fer rutllar el dispositiu dels torns de treball estipulats. Per sortir del pas, es va intentar treballar només durant el torn de nit, aprofitant l'aigua emmagatzemada durant el dia, però tampoc no n'hi va haver prou. Aquella indústria engrescadora que podia donar feina a la gent del veïnat es va haver d'aturar a conseqüència de l'escassetat d'aigua. De llavors ençà, sempre més s'han conegut els locals d'aquell indret pel nom de la Fàbrica. En el lloc de l'embassament, devora la carretera, amb el temps, s'hi va construir el camp de futbol del poble. Just abans de creuar el pont, quan enmig dels arbres descobrim el campanar, l'església i el nucli que dona la benvinguda al municipi, ens adonarem que a la

banda dreta hi ha el camp de futbol. En un extrem, a la punta del capdavall, allà on el marge és més alt, fins fa poc encara s'hi podia contemplar un rec mig esborrat que antigament feia de comporta per obrir i tancar l'aigua allí acumulada. Del que sí que encara queda constància és d'una part de l'aqüeducte entre el mas Molí del Prat i la Fàbrica. Les seves arcades, mig malmeses pel pas dels anys i força tapades per la vegetació allí arrecerada, són la mostra clara i evident del treball que en el seu temps s'hi va realitzar.

Per les seves mides i dimensions, la nau de la Fàbrica va ser escollida per subministrar i distribuir el racionament de forma digna en temps difícils. A partir de 1939, acabada la guerra, en el mateix edifici s'hi continuaven repartint els productes alimentaris amb el nou sistema vigent. Aleshores el racionament es repartia de forma regular cada mes. A vegades s'estirava fins a dos mesos, tant per a les persones com per al bestiar. Alfals sec i derivats del cotó, entre altres de semblants característiques, eren els més usuals pel que fa a la menja de les bèsties.

El tabac, que continuava essent molt escàs, també estava racionat: un paquet d'Ideals, un pot de picadura i un llibret per a cada home. Al mas Tarrés, on hi havia quatre homes majors d'edat, els corresponia un bon lot de tabac. Com que no eren fumadors, els pares dels onze germans el guardaven com un tresor. Era el recurs que tenia la família quan sorgia alguna emergència o necessitat. Tots els membres de la família, la quitxalla també, sabien quin era el calaix on es guardava el tabac. Que sempre estigués tancat amb pany i clau feia anar de bòlit els més petits i entremaliats del mas. Es delien per poder provar el gust que tenia una cigarreta. Quan ho demanaven al pare, els deia que eren massa petits i acabaven escoltant la mateixa cançó de sempre: millor que no s'acostumessin mai a fumar; no era bo ni per a la salut ni per a la butxaca. A mesura que passaven els dies, la curiositat augmentava i als més entremaliats de la nissaga se'ls va acudir una atrevida idea per aconseguir arribar al niu del tabac. Ho varen comentar entre ells i s'hi van posar de seguida. Quan van ser davant de la calaixera se la van quedar mirant sense dir ni piu. Una mena de pessigolleig els recorria el cos, però cap d'ells no va gosar dir res. Només faltaria fer-se enrere, ara! Tots els calaixos estaven

ajustats i només n'hi havia un de tancat amb clau. La lògica no podia fallar: si treien el de sobre veurien què es guardava al de sota. Entre tots ho van aconseguir. Per fi, podien passejar la mirada pel tabac allí guardat. Després d'ensumar unes quantes vegades l'aroma que desprenia la troballa, es van mirar entre ells i ho van deixar tot com estava abans. Ni el van gosar tocar. Però els dies i les setmanes continuaven passant, fins a arribar a un punt en què la temptació va ser més forta que no pas la seva voluntat de resistir. Ja era hora que els petits de la casa tastessin d'una vegada el sabor prohibit. Dit i fet. Ben de pressa, sense fer soroll, van treure el calaix de sobre. Després de fer una breu mirada als cartrons arrencats, en van escollir un i ho van deixar tot ben posat, com si mai ningú no hi hagués remenat. Sense encantar-se, van agafar una cigarreta per a cada un i van tornar a posar el calaix de sobre tal com estava. Van fugir corrents i van refugiar-se en algun indret amagat d'allà prop per assaborir i provar allò que els feia delir. Ho tastaren en petites dosis atès que no tenia pas el gust que s'imaginaven. La primera vegada els va sortir bé i la segona també, però la tercera va ser diferent. La flaire que el vent decantava cap a la casa va fer posar en estat d'alerta tota la família. Algun foraster devia rondar per allà prop i no sabien qui podia ser. La intensa olor a tabac els encaminava vers una única direcció. En veure els nens un xic lluny, els van cridar que s'acostessin per si havien vist algú sospitos. Els nens, sense escoltar ningú, corrien tant com podien a camp obert. Es pensaven que els havien enxampat. Els de casa no entenien res. Una de les germanes grans, que ja ho sabia i feia el distret, va ser la intermediària per suavitzar la situació i evitar un càstig que prometia ser molt sever. Hem de suposar que aquella patuleia de germans es barallaven, feien les paus i es protegien tots plegats. Aquests esdeveniments arriscats i singulars ajudaven a distreure les cabòries dels més grans, injectant il·lusió nova i oxigenada a les venes d'aquells cossos cansats, però d'esperit obert i equilibrat, en aquella vida apagada i grisa de subsistència i resignació.

La lenta transició o el tornar a començar es va dur a terme amb molt de respecte i dignitat. Amb el pas dels anys s'ha vist clar que no va ser solament per por a la dictadura: les ànsies de pau i estabilitat contribuïen a redreçar el país vers un futur pròsper i de progrés. La gent del sector rural sabien que tot